

Van lotgenoten tot bondgenoten

Impressie van 7 oktober 2023 'Een losmaking maakt heel wat los'

Op de uitnodiging voor de ontmoetingsdag¹ voor predikanten, die na visitatie zijn losgemaakt van hun gemeente of in dat proces verwickeld zijn, kwamen ruim veertig aanmeldingen. De bijeenkomst werd geopend door de dagvoorzitter, die de leidende vragen voor de dag introduceerde: 'wat heeft je geholpen?' en 'wat heb je nodig'? Hij nodigde de aanwezigen uit gedurende de dag hun antwoorden op post-its te schrijven en op een centrale plaat te plakken. Een lotgenoot hield een korte meditatie naar aanleiding van Lc. 18, 1-7, over de onrechtvaardige rechter en de weduwe die er op bleef aandringen dat hij haar recht zou doen. Het verlangen recht gedaan te worden was herkenbaar voor veel aanwezigen, die in een proces van visitatie aanhoudend naar recht hadden gevraagd bij de kerk en haar vertegenwoordigers, maar die niet werden gehoord. Bijzonder was dat daarna de dagvoorzitter meldde dat de voorzitter van de Generale Commissie graag de klachten over de visitatie zou willen horen.²

Wolven in de kerk

De eerste spreker van de dag was ds. Nico Catsburg, schrijver van het boek 'Wolven in de kerk'³ en ervaringsdeskundige. In 2012 richtte hij de stichting Room2c op voor collega's in nare situaties. Het boek beschrijft ervaringen van predikanten en andere werkers in de kerk die in het nauw gedreven werden door (in)formele leiders in de gemeente, die vonden dat de dominee zich maar naar hen moest schikken en hem uiteindelijk door middel van roddel en achterklap wegpestten.

In 2020/21 hield Room2c een enquête over problemen waar predikanten tegenaan lopen. Er kwamen veel zaken aan het licht die dominees frustreren: geen goede balans tussen werk, gezin en ontspanning, hoge werkdruk, irreële verwachtingen, veel stress, hypocrisie van (in)formele leiders of andere gemeenteleden en conflicten.

Kerkelijke structuren bieden de predikanten geen enkele bescherming tegen verziekte verhoudingen en publieke vernedering. Ook het gezin lijdt eronder wanneer een predikant zo prooi van wolven⁴ geworden is. Binnen en buiten de kerk is er weinig begrip voor het isolement waarin een dominee en zijn naasten terecht komt als gevolg van conflicten.

Een losmaking maakt heel wat los

De tweede lezing werd gehouden door dr. Wil Duits, bedrijfsarts en specialist voor Arbeid en Gezondheid. Als bedrijfsarts was hij een tijdlang werkzaam bij Perspectief, de Arbodienst van de PKN. Hij heeft veel te maken gehad met predikanten die door kerkelijke handelwijzen ziek waren geworden. In zijn lezing stond het begrip *Moral Injury*⁵ centraal.

¹ In Predikant & Samenleving dd augustus 2023, jaargang 100, nr. 3

² Ds. Klaas Bakker, voorzitter van de Generale Commissie voor de Visitatie sinds 2017

³ Ds. Nico Catsburg en ds. Arie Jan Visser: Wolven in de kerk.

Geestelijk leiderschap in crisis. Onderzoek naar oorzaken van de crisis en een handreiking tot herstel van het geestelijk leiderschap binnen de kerk. Boekscout Soest 2022 ISBN 978-94-645-0219-0

⁴ Handelingen 20, 29-30

⁵ Duits definieert Moral injury in navolging van Shay (2004), Drescher (2001) en Litz (2009) als een innerlijke beschadiging, die mensen oplopen, wanneer zij bij de uitoefening van hun werk ervaringen meemaken, waarin morele verwachtingen en diepste overtuigingen worden geschonden en in de structuur waarbinnen zij werken, aan hun lot worden overgelaten.

Bij diepliggende conflicten tussen kerkenraad/gemeente en de dominee komt de dominee onder een vergrootglas te liggen. Dat op zichzelf al roept een scala van stressreacties op, waar de predikant ziek van wordt. Eenmaal ziek van de spanningen treedt het Verzuimprotocol in werking en komt de bedrijfsarts in beeld. Door de conflicten dreigt de predikant Moral Injury op te lopen, een moreel trauma, dat wordt aangericht doordat hij wordt aangevallen op zijn diepste overtuigingen en zaken die voor hem van wezenlijk belang zijn en tegelijkertijd wordt blootgesteld aan fundamentele onveiligheid, machtsmisbruik en publieke vernedering. Moral Injury treedt op wanneer de predikant in een situatie van morele stress en beschadiging komt en het voor hem vaak niet meer mogelijk is om de situatie helder te overzien, waarop de dominee zich schuldig gaat voelen en de oorzaken van de spanningen bij zichzelf gaat zoeken. Maar stelde Duits, het zijn de mensen die de Moral Injury veroorzaakt hebben die zouden moeten nadenken over schuld en schaamte. Een losmaking is doorgaans niet aan jezelf te wijten, maar kan je overkomen als gewoon domme pech. Herstellen van Moral Injury is moeilijk en vergt een empathische omgeving, die aandachtig luistert naar degene die een traumatische losmaking is overkomen. Verder stelde Duits vragen bij het Verzuimprotocol. Dat lijkt een werkgever-werknemer relatie te veronderstellen, maar die relatie is er niet. In het protocol heeft de kerk geen enkele zorgplicht en wordt vrijwel alle verantwoordelijkheid voor het herstel bij de dominee gelegd. Daarnaast is het ook de vraag of het passend is een losmakingsprocedure te starten als de dominee ziek is. De stress en de onzekerheid die zo'n procedure met zich meebrengt zorgen er voor dat het herstelproces pas kan beginnen als de hele losmaking achter de rug is. Dit kan er toe leiden dat de dominee twee jaar arbeidsongeschikt is. Zou de dominee ZZP-er zijn, dan zou de verzuimbegeleiding anders en korter zijn.

Vanwege de traumatische gevolgen van Moral Injury, en het grote risico van (blijvende) op arbeidsongeschiktheid, vroeg Duits om meer aandacht voor de impact van een losmaking op het leven van de dominee en zijn naasten. Om die reden pleitte hij ook voor een vangnet voor dominees die in zo'n situatie terecht komen.

Ontmoeting

Tijdens de ontmoetingsdag was er veel ruimte voor gesprek: om te luisteren naar elkaars ervaringen, die te herkennen, te erkennen en zo te delen met elkaar. Het isolement en het onbegrip, waar een predikant en zijn gezin tijdens en na een losmaking in terecht komen werden tijdens deze dag even heilzaam doorbroken.

Verontwaardiging over en fundamentele kritiek op de instelling en werkwijze van visitatoren werd breed gedeeld: de onwil/onkunde van visitatoren om conflicten te herkennen en te onderzoeken, de partijdigheid van visitatoren, de ruimte die geboden werd aan dubieuze of zelfs kwaadwillende individuele gemeenteleden om ongestraft de reputatie van predikanten te besmeuren en diens integriteit in twijfel te trekken. De verwoestende gevolgen van ondeskundige visitatie waren voor alle deelnemers realiteit en herkenbaar.

Als afronding van de dag besprak de dagvoorzitter de post-its met de antwoorden op de leidende vragen: 'wat heeft je geholpen' (belangstellende collega's) en 'wat heb je nodig' (variërend van verzoening tot harde actie). Overduidelijk was de zeer grote behoefte aan erkenning van de gemaakte fouten en de daaruit vloeiende ellende.

De dag werd afgesloten met een korte mediatie over psalm 137, waarin de ballingen van destijds In Babylon uiting geven aan hun verdriet over het verlies van huis en haard en aan hun woede over het aangedane onrecht. Alle aanwezigen kregen een steen mee, als herinnering aan de droom van Jacob te Betel (Gen. 10,15) waar God zegt: *'Ikzelf sta je terzijde, Ik zal je overal beschermen, waar je ook heen gaat, en Ik zal je naar dit land terugbrengen; Ik zal je niet alleen laten tot Ik gedaan heb wat Ik je heb beloofd.'*

Een uitgebreider verslag kan opgevraagd worden via lotgenoten@xs4all.nl